

Spotkanie Młodych Polonistów

Zbiór prac wygłoszonych na pierwszej konferencji niemiecko-polskiej studentów polonistyki w Opolu 03. – 04.10.2003 r.

Beiträge zum ersten deutsch-polnischen studentischen Polonistentreffen in Oppeln (Opole) vom 03. – 04.10.2003.

**Publikacja wydana przez Samorząd Studencki Instytutu
Sławistyki Uniwersytetu Poczdamskiego.
Pod redakcją Adriana Fiedlera.
Poczdam, listopad 2003 r.**

Bibliografische Information der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.

Informacja bibliograficzna Biblioteki Niemieckiej

Niniejsza publikacja została zarejestrowana przez Bibliotekę Niemiecką w Niemieckiej Bibliografii Narodowej; dalsze informacje bibliograficzne znajdują się w Internecie pod adresem: <http://dnb.ddb.de>.

© Universität Potsdam, 2003

Herausgeber:	Der Fachschaftsrat Slavistik der Universität Potsdam
Redaktion:	Adrian Fiedler
Wydano przez:	Samorząd Studencki Instytutu Slawistyki Uniwersytetu Poczdamskiego
Pod redakcją:	Adriana Fiedlera
Druck / Druk:	copy print Kopie und Druck GmbH, Ernst-Reuter-Platz 3-5, D-10587 Berlin http://www.copyprint.de
Vertrieb / Dystrybucja:	Universitätsverlag Potsdam Postfach 60 15 53 D-14415 Potsdam Telefon: +49 (0) 331 977-4517 / Fax: -4625 E-Mail: ubpub@rz.uni-potsdam.de http://info.ub.uni-potsdam.de/verlag.htm

ISBN 3-935024-95-9

Dieses Manuskript ist urheberrechtlich geschützt. Es darf ohne vorherige Genehmigung der Autoren / Herausgeber nicht vervielfältigt werden.

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone. Powielanie publikacji tylko za zgodą autorów / wydawcy.

Diese Publikation wurde finanziert aus Mitteln des Deutschen Akademischen Austausch Dienstes (DAAD) und des Fachschaftsrats Slavistik der Universität Potsdam.

Publikacja wydana z pomocą finansową Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (DAAD) i Samorządu Studenckiego Instytutu Slawistyki Uniwersytetu Poczdamskiego.

Liczebniki w języku polskim i chorwackim (i serbskim¹) pod względem kategorii żywotności

Adrian Fiedler, Poczdam

1. Wprowadzenie

Niniejsza praca powstała w oparciu o referat wygłoszony w ramach seminarium prowadzonego przez prof. P. Kostę na Uniwersytecie Poczdamskim na temat „*Kategorii żywotności w językach słowiańskich*“. W ramach tego seminarium badałem kategorię żywotności porównawczo w językach chorwackim/serbskim i polskim. W tej pracy chciałbym zbadać system liczebnikowy w tych językach z naciskiem na rzeczowniki odliczebnikowe, liczebniki zbiorowe i główne pod względem kategorii żywotności, bo wydaje mi szczególnie interesujący.

System liczebnikowy w językach słowiańskich jest bardzo rozwinięty i zróżnicowany zwłaszcza z powodu rozróżnienia rzeczowników nie tylko ze względu na rodzaje (męski, żeński i nijaki) ale także na opozycję „żywotne vs. nieżywotne”.

Zwłaszcza uczący się tych języków, jako obcych, często określają system liczebnikowy jako „najgorszą rzecz“. Posługujący się tymi językami jako ojczystymi widocznie nie mają takich problemów z liczebnikami.

Jednak użycie języka ulega zmianom. To dotyczy również systemu liczebnikowego, przypominam przykładowo zanikanie dualizmu w języku polskim do 17. wieku².

Chciałbym udowodnić w tej pracy, że są tendencje w danych językach do uproszczania systemu liczebnikowego.

1.1 Pojęcie „żywotność“

W gramatyce pojęcie „żywotność“ jest dwojaki:

Pojęcie ścisłe odnosi się do języka polskiego (i innych języków słowiańskich) i określa kategorię żywotności jako podkategorię rodzaju męskiego. Cechą żywotności jest używanie formy dopełniacza w bierniku w rodzaju męskim (np. *widzę tego psa*) a nieżywotności używanie formy mianownika (np. *widzę ten stół*). W języku polskim dzieli się żywotność dodatkowo na męskoosobowość (forma

¹ Nie rozróżniam w tej pracy języka serbskiego od chorwackiego. Wszystkie przykłady są na podstawie języka chorwackiego ale reprezentują również język serbski. Ewentualne różnice w języku serbskim zostaną przeze mnie zaznaczone.

² zob. KLEMENSIEWICZ 1999, s. 303-304.

dopełniacza w bierniku w liczbie pojedynczej i mnogiej, np. *widzę tego studenta, widzę tych studentów*) i męskożywność (forma dopełniacza w bierniku w liczbie pojedynczej a forma mianownika w bierniku w liczbie mnogiej, np. *widzę tego psa, widzę te psy*). Razem z nieżywną podkategorią męskiego rodzaju (tzw. męskorzeczową), rodzajem żeńskim i rodzajem nijakim mówi się o pięciu klasach rodzajowych w języku polskim³.

Podobnie rozumiane jest pojęcie żywotność (hr./sr. „kategorija živosti”) dot. języków chorwackiego/serbskiego⁴. Kategoria żywotności w odniesieniu do języków chorwackiego/serbskiego jednakże nie dzieli się na męskoosobową i męskożywną (nieosobową), ponieważ istnieje prawdziwa forma biernika w liczbie mnogiej, która nie jest identyczna ani z formą mianownika ani z formą dopełniacza. Mamy do czynienia z opozycją tylko w liczbie pojedynczej dot. rodzaju męskiego „żywotne” (np. *vidim studenta, psa*) vs. „nieżywotne” (np. *vidim stol/sto*).

Pojęcie szersze określa kategorię żywotności (ang. „animacy”) jako kategorię gramatyczną, w której jednostki gramatyczne są klasyfikowane według kryterium „żywotne” vs. „nieżywotne”. Przez takie rozumienie pojęcia można określić różne zjawiska gramatyczne, żywotność w tym sensie znajdziemy w wielu językach, ale może się ona odnosić do różnych fenomenów⁵.

Ja używam tego pojęcia, aby pokazać jaką rolę odgrywa żywotność w kontekście używania liczebników.

2. Klasyfikacja liczebników

Zanim zajmę się użyciem liczebników, chciałbym dokonać przeglądu ich gamy. Ze względu na znaczenie dzielimy⁶ liczebniki na

- liczebniki główne (np. pl.: *dwaj, dwa, dwie, trzy*; hr./sr.⁷: *dva, dvije/dve, tri*),
- liczebniki zbiorowe (np. pl.: *dwoje, troje, pięcioro*; hr./sr.: *dvoje, troje, petoro*),

³ zob. GRZEGORCZYKOWA 1999, s. 208-213.

⁴ „Die grammatische Belebtheit vs. Unbelebtheit wird morphologisch dadurch gekennzeichnet, dass der Akkusativ Singular der maskulinen Substantive unterschiedliche Formen aufweist (...). Die Belebtheit wird markiert durch den Zusammenfall des Akkusativs mit dem Genitiv, die Unbelebtheit hingegen durch eine Akkusativform, die mit der Form des Nominativ Singular identisch ist.” KUNZMANN-MÜLLER 2002, s. 98.

⁵ „We argue that the reason why animacy is of linguistic relevance is because essentially the same kinds of conceptual distinction are found to be of structural relevance across a wide range of languages. Moreover, since animacy seems to play a prominent role of different origins and types, the grammaticalization of this category in one or another way is to be expected from the point of view of the theory of the natural languages.” KOSTA 2002, s.2.

⁶ wg URBAŃCZYKA 1994, s. 186.

⁷ pl. = polski; hr./sr.= chorwacki/serbski. Jeżeli różni się w danym przypadku serbski od chorwackiego, to pierwszy przykład będzie w języku chorwackim, drugi w języku serbskim.

Liczebniki w języku polskim i chorwackim (i serbskim) ...

- liczebniki porządkowe (np. pl.: *drugi, trzeci*; hr./sr.: *drugi, treći*),
- liczebniki ułamkowe (np. pl.: *jedna trzecia*; hr./sr.: *trećina*),
- liczebniki wielokrotne i wielorakie (np. pl.: *dwukrotny, dwojaki*; hr./sr.: *dvostruk, dvojak*).

Oprócz tych wyżej wymienionych wliczam jeszcze do grupy liczebników

- rzeczowniki odliczebnikowe (np. pl.: *dwójka, trójka*; hr./sr.: *dvojica, trojica*),
- przymiotniki odliczebnikowe (tylko dot. języków hr./sr., np. *dvoji, troji*),

ponieważ spełniają one również właściwą funkcję liczebnika.

W tej pracy rozważę tylko te liczebniki, które ze względu na ich gramatyczne zachowanie są liczebnikami w rozumieniu części mowy. Są to liczebniki główne, liczebniki zbiorowe, rzeczowniki odliczebnikowe. Przymiotniki odliczebnikowe też należą do tej grupy, ale występują bardzo rzadko w pisowni języków chorwackiego/serbskiego, przy czym nie nadają się do rozważenia porównawczo. Inne wyżej wymienione liczebniki można przyporządkować innym częściom mowy (np. przymiotnikom).

3. Podział grup rzeczowników ze względu na wpływ na użytkowanie liczebników

Do analizy semantycznej zgody rzeczowników z liczebnikami potrzebny jest szczególnie podział rzeczowników na grupy. Podział ten obejmuje nie tylko standardowo rodzaje (męski [m.], żeński [ż.], nijaki [n.]) czy osobowość i odnosi się zarówno do języków polskiego i chorwackiego/serbskiego.

Według mnie rzeczowniki należy podzielić na:

- Rzeczy (m., ż., n.) (np. pl.: *stół, lampa, serce*; hr./sr.: *stol/sto, svjetilka/lampa, srce*),
- Rzeczy, części ciała, występujące parami (np. pl.: *wrota, oczy, uszy*; hr./sr.: *vrata, oči, uši*),
- Zwierzęta (m., ż.), rzeczy „pseudożywotne”⁸ (m.) (np. pl.: *pies, krowa*; hr./sr.: *pas, krava* i oprócz tego np. marki samochodowe jak *fiat, mercedes*),
- Kolektiwa (ż.) (tylko w hr./sr.⁹ np.: *telad* „cieleńta”),
- Istoty młode (n.) (np. pl.: *cielę, jagnię*; hr./sr.: *tele, janje*),
- Pluralia tantum (m., ż., n.) (np. pl.: *imieniny*; hr./sr.: *kola* „samochód“),

⁸ Niektóre rzeczowniki, które odnoszą się do rzeczy z natury nie-żyjących, w gramatyce są używane jak żywotne (dlatego „pseudożywotne”). Zob. KOSTA 2002 i odnośnie języka polskiego pracę Sergeia Berndta w tej publikacji.

⁹ Kolektiwa są singulariami tantum i rodzaju żeńskiego, ale odnoszą się do grup istot młodych (np. *telad* < *tele* „cielę“ (w l.poj. rodzaju n.); jako alternatywa istnieje też normalna forma w l.mn. *teleta* „cieleńta”), lub osób obu płci lub męskiej (np. *braća* < *brat*).

- Osoby płci żeńskiej (np. pl.: *studentka, dziewczyna*¹⁰ ; hr./sr.: *studentica/studentkinja, djevojka/devojka*),
- Osoby płci męskiej (np. pl., hr./sr.: *student, profesor*),
- Grupy Osób obu płci.

4. Liczebniki i ich zgodność z poszczególnymi grupami rzeczowników w języku polskim i w języku chorwackim (serbskim)

Można by się spodziewać, że używanie liczebnika zależy od rodzaju/żywności danego rzeczownika. Przypuszczenie to okazuje się trafne tylko i częściowo odnośnie liczebników dla liczby „1” (np. pl.: w l.p. *jeden stół* [męskorzeczowy], *jedna lampa* [ż.], *jedno serce* [n.], l.mn. *jedne wrota* [męskorzeczowy], *jedni ludzie* [męskoosobowy]¹¹). W liczbach powyżej od liczby „2” sprawa jest bardziej złożona. W następującej tabeli spróbuję wyjaśnić, które grupy rzeczowników (według wyżej zrobionego podziału) są zgodne z którymi liczebnikami:

	Liczebniki główne	Liczebniki zbiorowe	Rzeczowniki odliczebnikowe	Przymiotniki odliczebnikowe
PL	Rzeczy (m., ż., n.); Osoby płci żeńskiej; Osoby płci męskiej	Istoty młode (n.); Grupy Osób obu płci; Rzeczy; Części ciała, występujące parami; Pluralia tantum	Istoty młode (n.); Osoby płci żeńskiej; Osoby płci męskiej; Grupy Osób obu płci	-
HR/SR	Rzeczy (m., ż., n.); Pluralia tantum (m., ż., n.); Istoty młode (n.); Osoby płci żeńskiej; Osoby płci męskiej; Grupy osób obu płci	Istoty młode (n.); Kolektiwa (ż.); Grupy osób obu płci	Osoby płci męskiej	Pluralia tantum (m., ż., n.) (tylko w języku literackim ¹²)

¹⁰ ale nie *dziewczę* - należy do grup istot młodych.

¹¹ Odnośnie jez. hr./sr. mamy do czynienia z podziałem na 6 (3 rodzaje: m.[nie zależnie od żywotności], ż., n. X 2 liczby: l.poj. i l.mn.): *jedan, jedna, jedno* [l.poj.]; *jedni, jedne, jedna* [l.mn.].

¹² Przymiotniki odliczebnikowe występują bardzo rzadko i tylko w tekstach literackich. Pluralia tantum, które są zgodne z przymiotnikami odliczebnikowymi zwykle łączą się z liczebnikami głównymi. Chciałbym je tutaj tylko wymienić, ale w dalszej analizie nie wezmę ich pod uwagę.

Liczebniki w języku polskim i chorwackim (i serbskim) ...

Liczebniki główne, które w gamie liczebników mają największy udział, należy jeszcze szczególnie rozpatrzeć.

Liczebniki główne				
	Liczba	Rzeczy, zwierzęta [m. -nieosobowy, n.]	Rzeczy, osoby płci ż., zwierzęta [ż.]	Osoby płci m. [m.-osobowy]
PL	2	dwa	dwie	dwaj / dwóch+D ¹³
	3,4	trzy, cztery		trzej, czterej /-ech
	5 i wyżej	pięć		-/pięciu
HR/SR	2	dva	dvije/dve	- ¹⁴
	3,4	tri, četiri		-
	5 i wyżej	pet		-

W tabelach widać, że niektóre grupy rzeczowników nie przyporządkowują się jednoznacznie do szczególnego liczebnika; dla większości grup rzeczowników istnieją dwie albo więcej możliwości semantycznej zgody z liczebnikami.

W języku polskim można prawie wszystkie grupy rzeczowników łączyć z rzeczownikami odliczebnikowymi a w językach chorwackim/serbskim z liczebnikami głównymi.

Przykłady do języka polskiego¹⁵:

1. Istoty młode, grupy osób obu płci:

Zgoda z liczebnikami zbiorowymi

*Miał wtedy blisko trzydziestkę, żonę i **dwoje dzieci**.*

*Ze będziemy razem, razem, **dwoje złączeni** w jedno, wspólne życie...*

i z rzeczownikami odliczebnikowymi.

*po pokoju kręci się **dwójka dzieci**.*

*Aresztowano nie tylko naszą **piątkę**, ale szereg innych **osób** z łódzkiej grupy AK.*

2. Grupy osób płci żeńskiej:

Zgoda z liczebnikami głównymi (za „2” w rodzaju żeńskim)

*Marcin odsunął się od niej na przykład zaprosił na dwie różne imprezy jej **dwie różne koleżanki**.*

¹³ Formy *dwaj, trzej, czterej* są zgodne z formą mianownika w l.mn., alternatywne formy *dwóch, trzech, czterech* jak i *pięciu* (dopełniacz od „pięć”) i wyżej łączą się z formą dopełniacza w l.mn., przy czym orzeczenie w zdaniu ma formę 3.osoby, l.poj., rodzaju n.

np.: *Czterej pancerni śpiewali.* vs. *Czterech pancernych śpiewało.*

¹⁴ W językach hr./sr. nie ma męsko-osobowych form liczebników głównych. Zamiast tego łączy się rzeczowniki męsko-osobowe z rzeczownikami odliczebnikowymi typu *-ica*.

¹⁵ Przykłady pochodzą z korpusu PWN. W innym przypadku podane jest źródło.

i z rzeczownikami odliczebnikowymi

*Monisia po kilkunastu minutach zmyła się do lekarza, więc zostaliśmy tylko we **dwójkę**.*¹⁶

3. Grupy osób płci męskiej:

Zgoda z liczebnikami głównymi, za „2”-„4” w rodzaju męskim,

„**Czterej pancerni i pies**“.

(znany polski serial telewizyjny i powieść Janusza Przymanowskiego),

z liczebnikami głównymi, liczebnik w dopełniaczu

*Śniadkami zajął się kilka osób, w tym ksiądz i **czterech policjantów**.*

***Pięciu młodych** chłopców, którzy przywykli do wojennego stylu życia, nie potrafili dostosować się do nowych warunków i wchodzą na drogę przestępczą.*¹⁷

i z rzeczownikami odliczebnikowymi

„**Piątka z ulicy Barskiej**”

(polski film fabularny reż. Aleksandra Forda, patrz wyż.)

*Czesław Kaźmirski na razie zrezygnował z usług owej **dwójki urologów**. Jednego z nich ...*

4. Części ciała, występujące parami

Ta grupa rzeczowników zwykle łączy się z liczebnikami zbiorowymi. Nie znalazłem przykładów z rzeczownikami odliczebnikowymi:

*tylko krew I **dwojga** ust nylekły śpiew*

*przebój "Nie miałem nic **prócz dwojga** rąk"*

Ale z liczebnikami głównymi:

*W trakcie przedłużania obrad padły z **dwóch** ust zarzuty, że jest to łamanie Statutu.*¹⁸

*On miał **dwie** lewe ręce.*¹⁹

Przykłady do języków chorwackiego/serbskiego²⁰:

1. Istoty młode, grupy osób obu płci:

Zgoda z liczebnikami zbiorowymi

*Splitska mama ostavila je **dvoje djece** i otišla.*

(„splicka mama zostawiła dwoje dzieci i odeszła“)

***Nas troje, suprug sin i ja**, živimo od mojih tisuću kuna.*

(„Nas troje, mąż, syn i ja żyjemy z moich tysiąca kun.“)

i z liczebnikami głównymi

***osim djece** i žena*

(„osiem? dzieci i żona“)

¹⁶ Z blogu <http://green-witch.blog.pl/archiwum/?rok=2003&miesiac=10>

¹⁷ Fragment opisu filmu „Piątka z ulicy Barskiej” z Internetowej Bazy Filmu Polskiego – <http://www.filmpolski.pl>

¹⁸ Protokół z sesji Rady Miejskiej Wrocławia z 21.2.2002 r. - <http://www.wroclaw.pl/p/1783>

¹⁹ Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny pod red. St. Bąby, J. Liberka. W-wa 2002

²⁰ Przykłady pochodzą z korpusu HNK. W innym przypadku podane jest źródło.

Liczebniki w języku polskim i chorwackim (i serbskim) ...

tri najčešće nagrađivana autora

(„trzy” najczęściej nagradzani autorzy”).

2. Grupy osób płci męskiej:

Zgoda z rzeczownikami odliczebnikowymi

dvojica hrvatskih generala

(„dwóch” chorwackich generalów”)

na hladnoći je umrlo šest osoba, a trojica smrznutih bili su beskućnici.

(„z powodu mrozu umarło sześć osób, a trzech zamrzniętych było bezdomnymi”)

też *Petorica dječaka poginula od bombe*

(„pięciu” dzieciaków zginęło przez bombę”)

i z liczebnikami głównymi

tri krasna sina, tri vodeća, tri muškarca,

(„trzy” ładni synowie, trzy kierownicy, trzy mężczyźni”).

5. Uproszczanie systemu liczebnikowego

Z wyżej podanych przypadków wynika, że mówca języków chorwackiego/serbskiego tak i polskiego może uprościć szeroką gamę form liczebnikowych.

5.1 Formy zastępcze

W językach chorwackim/serbskim liczebniki główne często zastępują liczebniki zbiorowe a nawet formy rzeczowników odliczebnikowych na *-ica*, które podkreślają szczególną rolę męskoosobowości, zanikają na korzyść liczebników głównych.

Tendencje do użycia liczebnika głównego zamiast odpowiedniego liczebnika (rzeczownika odliczebnikowego, liczebnika zbiorowego, przymiotnika odliczebnikowego) według mojej obserwacji są jednak słabsze przy rzeczownikach odnoszących się do osób płci męskiej (męskoosobowych) niż przy rzeczownikach odnoszących się do osób obu płci i istot młodych. Najsilniejsze tendencje są przy pluraliach tantum, które już bardzo rzadko można znaleźć z przymiotnikiem odliczebnikowym.

W języku polskim często używane są rzeczowniki odliczebnikowe (*dwójka, trójka*) zamiast innych liczebników.

Forma typu *dwójka, trójka*, itp. nie odnosi tylko do osób ze sobą szczególnie związanych jak *dwójka dobrych koleżanek, dzieci* (tej samej matki), *przyjaciół* (tzw. ‘paczki’), w ogóle może zastąpić inne formy jak *dwaj, dwa, dwie, dwoje* jak np. *we dwójkę* albo *trójka najbogatszych królów*.

Najczęściej występują rzeczowniki odliczebnikowe ze słowem *dzieci*. Myślę, że między *z dwójką dzieci* a *z dwojgiem dzieci* nie ma semantycznej różnicy. Przyczyną użycia rzeczowników odliczebnikowych może być fakt, że liczebniki zbiorowe

mają bardziej skomplikowany paradygmat w odmianie z innym tematem w przypadkach zależnych (mianownik *dwoje* - dopełniacz *dwojga*, narzędnik *dwojgiem*, itp.) niż ich derywat, który odmienia się jak zwykły rzeczownik rodzaju żeńskiego klasy drugiej²¹ (M *dwójka*, D *dwójki*, N *dwójką* ...).

Również liczebniki główne rodzaju męskiego typu *dwaj*, *trzej* wychodzą z użycia. Zamiast tych form używa się liczebników głównych w dopełniaczu, *dwóch*, *trzech*, z rzeczownikiem w dopełniaczu. Tu mamy do czynienia z asymilacją systemu, który obowiązuje odnośnie liczb powyżej „5”.

5.2 Odmiana liczebników

W językach chorwackim/serbskim liczebniki główne powyżej „5” nie odmieniają się. Liczebników liczb od „2” do „4” również można używać w nieodmienionych formach. Przede wszystkim mówcy wschodniego wariantu (języka serbskiego) mają skłonności do nieodmieniania liczebników, np. „*Išao je sa dva druga*.” zamiast „*Išao je sa dvama drugovima*.”²²

Odnosnie zachodniego wariantu (języka chorwackiego) KUNZMANN-MÜLLER twierdzi, że przede wszystkim przy liczbach „3” i „4” jest tendencja do nieodmieniania, przy „2” tendencja ta jest słabsza. KUNZMANN-MÜLLER tłumaczy zjawisko nieodmieniania tym, że występuje szczególnie w sytuacjach, w których inny środek formalny wskazuje przypadek, np. przyimek²³.

Dot. języka polskiego przykładów pisemnych z nieodmienionymi liczebnikami w korpusie nie znalazłem, mimo że w mowie już słyszałem. Może takie przykłady jak „*punktacja na skali od jeden do dziesięć*”²⁴, zamiast „*od jednego do dziesięciu*” wobec języka literackiego odczuwane są jako niepoprawne a może są zjawiskami dialektalnymi.

Przypominam w tym kontekście, że paradygmat liczebników powyżej pięciu został uproszczony (oprócz formy „*pięć*” w mianowniku, bierniku [w formie żywotnej] i wołaczu i „*pięcioma*” w narzędniku istnieje tylko „*pięciu*” dla dopełniacza, celownika, biernika [w formie żywotnej] i miejscownika).

5.3 Podobne zjawiska

Również inne liczebniki, jak w datach, ulegają uproszczeniu. Np. można w języku polskim powiedzieć „*w latach trzydzięści, trzy czterdzięści pięć*” zamiast „*w*

²¹ wg GRZEGORCZYKOWA 1999

²² „U sistemu kardinalnih brojeva, u kojem nalazimo osnovne brojeve (*jedan, dva, tri* ...) zbirne brojeve (*dvoje, četvoro* ...) i brojne imenice na *-ica* (*dvojica, osmorica* ...) i brojne prideve (*jedni, -e, -a, dvoji, -e, -a, devetori, -e, -a* ...) najznačajnija distribucionna odlika je, pre svih, upotreba osnovnog oblika *dva, tri* i *četiri* za sve padeže: *Išao je sa dva druga* (:*Išao je sa dvama drugovima*)” STANOJČIĆ 1996, s 120

²³ KUNZMANN-MÜLLER 2002, s. 174-175

²⁴ z programu „*Śląska laba*”, Telewizja Polska, drugi program, 29.11.2003 r.

Liczebniki w języku polskim i chorwackim (i serbskim) ...

*latach od czterdziestego trzeciego do czterdziestego piątego*²⁵ i mówi się „w roku akademickim dwa tysiące dwa / dwa tysiące trzy” zamiast „... dwutysięcznym drugim / dwutysięcznym trzecim”.

W tych przypadkach liczebniki główne, w formie nieodmiennej, zastępują liczebniki porządkowe.

6. Wnioski

Udowodniłem w tej pracy że w badanych językach istnieje skłonność do uproszczania systemu liczebnikowego.

W językach chorwackim/serbskim można obserwować dwie tendencje: po pierwsze łączą się wszystkie grupy rzeczowników z liczebnikami głównymi (oprócz kolektiwów, których użycie da się ominąć używając ‘form liczby mnogiej + liczebnik główny’ - *tri teleta* zamiast *troje telad*); po drugie są silne tendencje do nieodmianiania liczebników.

W języku polskim rzeczowniki odliczebnikowe typu *dwójka, trójka*, itd. odgrywają coraz większą rolę, również w pisowni (publicystyce, literaturze), i według mnie mogą one zastąpić liczebniki zbiorowe, tak jak się to zdarzyło w językach macedońskim i bułgarskim²⁶.

Dotychczas ani w gramatyce ani w leksykografii rzeczowniki odliczebnikowe nie są uwzględnione jako liczebniki. Pod hasłem „*piątka*” Słownik Języka Polskiego PWN podaje: „1. cyfra oznaczająca liczby ‘5’, 2. ocena (bardzo dobrze), 3. jakikolwiek przedmiot (np. tramwaj), opatrzony numerem piątym”, a dopiero pod nr. 4. słownik podaje definicję „grupa pięciu osób, zwierząt, rzeczy”. Piąta definicja znaczeń to „pięć złotych”²⁷.

Jeżeli chodzi o nieodmianianie liczebników to pozostaje nam czekać i obserwować dalszy rozwój, który zależy przede wszystkim od tego, czy społeczeństwo zaakceptuje nieodmianianie liczebników, tak jak na południowej słowiańszczyźnie.

²⁵ Przykłady te usłyszałem w przemówieniach na inauguracji roku akademickiego 2003/2004 na Uniwersytecie Opolskim.

²⁶ „Modern Bulgarian and Macedonian do not have these collectives, though there are derivatives from them, e.g. Bg. *dwójka, trójka* ... as collective nouns” COMRIE 1991

²⁷ SłJP (pod red. SZYMCZAKA)1999, tom2., s. 620.

Bibliografia

Teksty źródłowe

- Przykłady polskie z Korpusu Języka Polskiego Wydawnictwa Naukowego PWN. W Internecie pod adresem <http://korpus.pwn.pl>.
- Przykłady chorwackie z Chorwackiego Korpusu Narodowego HNK (Hrvatski nacionalni korpus). W Internecie pod adresem <http://www.hnk.ffyg.hr>.

Literatura

- Comrie, Bernard: Balto-Slavonic. [W:] Gvozdanović, Jadranka: Indo-European numerals. Berlin, Nowy Jork 1991.
- Grzegorzczkova, Renata (pod redakcją); Laskowski, Roman; Wróbel, Henryk: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Wyd. 3. Warszawa 1999.
- Klemensiewicz, Zenon: Historia języka polskiego. Wyd. 7. Warszawa 1999.
- Kosta Peter: The new animacy category in Slavic languages: open questions of syntax, semantics and morphology. Wykład na Uniwersytecie w Uppsali, 23.09.2002 r.
- Kunzmann-Müller, Barbara: Grammatikbuch des Kroatischen unter Einschluss des Serbischen. Wyd. 3. Frankfurt nad Menem, Berlin, Berno, Bruksela, Nowy Jork, Oxford, Wiedeń 2002.
- Stanojčić, Živojin: Morfologija, sintaksa i frazeologija. [W:] Radovanović, Milorad (pod redakcją): Srpski Jezik. [Z serialu:] Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole 1996.
- Szymczak, Mieczysław (pod redakcją): Słownik Języka Polskiego PWN. Wyd. 1. Warszawa 1999.
- Urbańczyk, Stanisław (et al): Encyklopedia języka polskiego. Wyd. 2. Wrocław, Warszawa, Kraków 1994.